

деконструює гідність як зовнішню даність, пропонуючи натомість розуміння її як безперервного, динамічного чину відновлення суб'єктності. Його екзистенційна позиція переконливо доводить: людина зберігає за собою статус автора власної долі навіть у вакуумі фізичної несвободи.

Ігор Козловський постає не лише як постать історичного масштабу, а як живий доказ здатності духу до трансценденції. Запропонована ним концепція екзистенційного інтелекту постає не як абстрактна теоретична модель, а як дієвий антропологічний проект, що втілює ідеал цілісної особистості в умовах граничних випробувань. Це філософія, що не шукає відповідей у зовнішніх системах, а знаходить точку опори у внутрішній вертикалі духу, здатної протистояти будь-яким деструктивним викликам сучасності. Ігор Козловський залишив нам проект Людини, чия внутрішня свобода перевершує будь-яку зовнішню детермінацію буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козловський І. А. Гідність – це правдивість. Київ : Дух і Літера, 2025. 208 с.
2. Козловський І. А. Людина на перехресті. Роздуми про екзистенційний інтелект. Київ : Колесо Життя, 2024. 120 с.
3. Козловський І. А. Стратегія людини: від думок до дії. Київ : Колесо життя, 2024. 180 с.
4. Левінас Е. Між нами. Досвіди мислення про іншого / пер. з франц. Київ : Дух і Літера, 2007. 292 с.
5. Тейлор Ч. Етика автентичності / пер. з англ. Київ : Дух і Літера, 2002. 128 с.
6. Agamben G. State of Exception / trans. by K. Attell. Chicago : University of Chicago Press, 2005. 95 p

Галина ПОПЕРЕЧНА

*Кандидат філософських наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
Імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
poperechna.h.a.1982@gmail.com*

ОЦІНКА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН В ТВОРЧОСТІ ДМИТРА ДОНЦОВА

Підступна і людиноненависницька війна Росії проти України розпочалася не випадково. Її корені криються в глибині декількох століть, по-суті від підписання березневих статей Богданом Хмельницьким. Однією з її головних причин є ментальна протилежність українців і росіян. Це дуже чітко збагнули свого часу представники Кирило-Мефодіївського товариства, результатом чого стала «Хутірська філософія і віддалена від світу поезія» П. Куліша, «Дві руські

народності» М. Костомарова. Обидва автори надзвичайно спостережливо здійснили порівняння українців і росіян за такими важливими ознаками, як спосіб життя, відношення до держави, релігійність, ставлення до природи, національна толерантність тощо. Актуалізована ними проблема залишалася в центрі уваги наступних поколінь українських інтелектуалів: М. Драгоманова, В. Липинського, М. Хвильового та ін. Якщо в середині та другій половині ХІХ століття осмислення відмінності українців і росіян базувалося, передовсім, на власних спостереженнях і етнографічних дослідженнях, то вже на початку ХХ століття ця проблема поглиблюється і дістає значно глибшого обґрунтування.

Великий внесок в цьому напрямку здійснив засновник українського інтегрального націоналізму Д. Донцов. До напрацювань попередніх мислителів він додав аналіз соціально-політичних подій, що відбувалися на початку ХХ століття. Під час навчання в Санкт-Петербурзі майбутній мислитель зацікавився марксистськими ідеями, активно впроваджував їх в українських студентських колах і навіть вступив до лав української соціал-демократичної партії та входив до київського комітету УСДРП. Після семирічного перебування в партії, він вийшов з її складу і розпочав роботу зі створення нової націоналістичної партії – УСДНС. Головна відмінність цих партій полягала у поглядах на зв'язок з Росією. Якщо програма соціал-демократів вбачала майбутнє України у зв'язку з Росією, то українська соціал-демократична націоналістична партія, натхненником якої був Д. Донцов, наголошувала на автономії, а згодом, на повній незалежності від неї. Кардинальні зміни у світогляді Д. Донцова у бік націоналізму засвідчують такі його праці цього періоду, як «Модерне москвофільство» та «Сучасне політичне положення нації і наші завдання». Обидві написані в 1913 році. Події першої світової війни підтвердили правильність зміни його суспільно-політичних переконань. О. Зайцев пише: «Світова війна мала вирішальний вплив на інтелектуальну біографію Донцова. Вона остаточно переконала недавнього марксиста, що правлять світом не класова солідарність і революційна боротьба за соціалізм, а національний егоїзм і боротьба націй між собою» [2, с. 45].

Події початку ХХ століття загострили політичні відносини як всередині держав, так і між ними, актуалізували національне питання. Деякі залежні від сильніших націй народи отримали унікальний шанс для побудови власної державності. З'явився він і в Україні. Становлення української нації вимагало створення перспективи її майбутнього, вироблення взірця розвитку її культури. Працюючи над цими питаннями, Д. Донцов прийшов до висновку, що історично найбільший вплив на українців мали два народи – росіяни і поляки. У зв'язку з цим він спробував визначити його сутність і межі. Аналізуючи взаємини між українцями і росіянами, мислитель докоряє співвітчизникам за

«духовну залежність», що виражається у наслідуванні поширених на Росії поглядів і переконань, запозичені чужих взірців у публічному житті, мистецтві та літературі, що, на його думку, негативно відбивається на українській культурі, не дає їй самостійно розвиватися та стримує процес формування національної свідомості. «Малороси», «братній народ», «мазепинці», «сепаратисти» і т. д., – це лише декілька кліше, якими росіяни послуговуються у ставленні до українця. Натомість, як констатує Д. Донцов, останній спокійно їх сприймає і навіть не намагається протестувати. Нав'язані прізвиська настільки глибоко вкоренилися у свідомість українця, що він нерідко оцінює події своєї історії поглядом чужинця, визнає себе приналежним до великоруського племені, не бачить свого майбутнього поза зв'язком з Росією. На політичній арені він заперечує самостійність своєї нації та погоджується, що українське питання носить чисто культурний характер.

Крім суто політичної сфери, мислителя хвилює і становище української літератури, передовсім те, що вона поділяє і поширює проросійську ідею «триєдиної Русі», апелює до російських літературних авторитетів, зокрема Л. Толстого та М. Горького. Не заперечуючи таланту цих письменників, він вказує, що їх творчість – це не що інше, як апофеоз босяцтва та некультурності, а зображений в їх творчості демократизм є фальшивим, «барським», який не має нічого спільного з європейськими поняттями цінності і гідності людини та її громадянської поведінки. Через таку літературу до нас привносяться абсолютно непритаманні нам риси: «Брак різко зазначеного почуття власної гідності і поважання інших (так звана російська «душевність»), якась психічна вайлуватість і недисциплінованість (так звана «широта русской натуры») – ось що вирізняє кожного росіянина» [1]. Що ж тут наслідувати?

Дотичним для Д. Донцова є і питання ознайомлення українців зі здобутками світової літератури й науки. Русифікаторська політика не дозволяє здійснювати їх переклади українською мовою, відтак ознайомлення з ними відбувається через російські переклади, які є неточними та вибілковими. Чи варто нагадувати, що подібні ідеї слід брати напрому, а не через Москву? У такий спосіб, підкреслює мислитель, Росія неявно вибудовує культурну для українців «китайську стіну» від Європи. На його думку, для українця творчість А. Міцкевича з його патріотизмом і критикою російської дійсності, є значно кориснішою за твори М. Салтикова і О. Пушкіна. Подібна ситуація і зі шкільним навчанням, де російська мова перебуває у панівному становищі. Замість того, щоб боротися за побудову справді національної школи з українською мовою викладання, українські інтелектуали прив'язують це питання до якихось вигаданих педагогічних проблем, доцільності, необізнаності уряду тощо. Для Д. Донцова ж питання українізації школи є

принциповим, позаяк шляхом русифікації та українофобської політики, через популяризацію мовних російських виразів змалечку змінюється свідомість і нівелюються національні почуття, а відтак, формується українець з російською свідомістю. Звідси – двоїстість української психіки.

Д. Донцов докоряє українській інтелігенції за нерозуміння шовіністичної політики Росії, довірливість, догідливість, лакейське звеличення всього російського, відкрите поширення російських наративів та способу мислення. Така поведінка української провідної верстви має негативні наслідки в трьох напрямках: 1) орієнтує на схід і відриває від європейського культурного світу», 2) демонструє нерозуміння ними природи соціально-політичних явищ, нездатності усвідомлення завдань українства; 3) нав'язує українцям специфічні риси російської вдачі. «На Заході можна стрінути й опортуністів, і лоялістів, навіть до непристойности. Але ніколи там не знайти людини (розуміється, дорослої), яка думає, що політичні, ergo і національні, конфлікти, рішення «освѣдомленіємъ» і апеляцією до «совісти» противника. Подібна політична безграмотність – продукт чисто російської культури. Невміння прораховувати власні національні інтереси, «все діло в двоїстості національної психіки сучасного українця, яка робить із нього раба чужих ідеологій» [1].

Окремо виділяє Д. Донцов політичне питання. На його думку, в Росії тривалий час широкі верстви населення були позбавлені права брати участь у суспільно-політичному житті. Це породило низку дивних теорій розвитку суспільства, що виразилося в заклику до терору, революції (Ленін), моралістичного шляху (Л. Толстой). Всі вони акцентують на проповіді та виражають інтереси різних суспільних груп чи класів. Відповідно, українські інтелектуали не повинні орієнтуватися у вирішенні політичних проблем на російський політичний досвід.

Справедливість тверджень мислителя доведено фактами української історії та російсько-українськими відносинами. Події останніх десятиліть яскраво засвідчили недалекоглядність українських політиків, науковців та представників культури і оголили справжні драконівські плани північного сусіда. Лише тепер ми звільняємося від російського впливу, але надто повільно і дуже великою ціною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донцов Д. Донцов Д. Модерне москвофільство // URL: <https://dontsovnyc.com.ua/dmytro-dontsov-vybrani-tvory-tom-2-kulturolohichna-ta-istoriosofska-esejistyka-1911-1939-rr-moderne-moskvofilstvo/>
2. Зайцев О. Націоналіст у добі фашизму: Львівський період Дмитра Донцова, 1922 – 1939 роки: начерк інтелектуальної біографії. К.: Критика, 2019. 340 с.